

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 1-son

VOLUME 4 / ISSUE 1 / 2024
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.4.1.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. KRIMINOLOGIYA, JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Ergashev Ikrom Abdurasulovich

SOLIQQA OID MA'MURIY HUQUQBUZARLIKLAR VA ULARNI SODIR
ETGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK 4

Kamalova Dildora Gayratovna

IXTIYORIY QAYTISHNING JINOYAT TARKIBI BELGILARIGA KO'RA TAHLILI14

Ходжаев Шохрух Музаффарович

ПРИНЦИПЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА И ИХ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРАКТИКЕ24

Otegenova Luiza Joldasbayevna

QILMISHNING JINOIYLIGINI ISTISNO QILUVCHI HOLATLARNING
QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI35

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Tulaganova Gulchexra Zaxitovna

ODIL SUDLOVNI AMALGA OSHIRISHDA PROKURORNING O'RNI47

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbayevich

TERGOVGA QADAR TEKSHIRUV: HUQUQNI QO'LLASH MUAMMOLARI61

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.ccj.4.1./BNSE5938>
UDC: 347.963(045)(575.1)

ODIL SUDLOVNI AMALGA OSHIRISHDA PROKURORNING O'RNINI

Tulaganova Gulchexra Zaxitovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat-protsessual huquqi kafedrasini professori,
yuridik fanlar doktori
ORCID: 0000-0002-4741-1144
e-mail: g.tulaganova@tsul.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyat-protsessual faoliyat, odil sudlovni ta'minlash zarurati, fuqarolarning huquq va erkinliklarini, shaxs va jamiyat manfaatlarini jinoiy tajovuzlardan muhofaza qilish bilan bog'liq masalalar yoritilgan. Jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan davlat organlari, mansabdor shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan tergovga qadar tekshiruv, jinoyat ishlarini tergov qilish faoliyati, sodir etilgan jinoyat natijasida huquqlari buzilgan jismoniy yoki yuridik shaxsning huquqlarini tiklash jarayonlari tahlil qilinib, kelgusida bu kabi jinoiy qilmishlar ayblanuvchi tomonidan takroran sodir etilishining oldini olish masalalari ochib berilgan. Shuningdek, davlat ayblovini qo'llab-quvvatlaydigan prokuror, tergovchi tomonidan yo'l qo'yilgan kamchiliklarni, ishdagi mavjud dalillarni har tomonlama tekshirish, ularni to'ldirish tartibi o'rganilgan. Sudlanuvchi, jabrlanuvchi, guvohni so'roq qilish, ashyoviy dalillarni qo'shimcha ravishda ko'zdan kechirish, to'liq tekshirilmagan hamda yangitdan yuzaga kelgan masalalarni aniqlash holatlari ochib berilgan. Maqolada ayrim xorijiy davlatlar tajribasi ham o'rganilgan. Bundan tashqari, jinoyat-protsessual qonunchiligi hamda amaliyotini takomillashtirish yuzasidan taklif va tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: odil sudlov, jinoyat, jinoyat protsessi ishtirokchilari, tortishuv prinsipi, fuqarolarning huquq va erkinliklari, prokuror, sud muhokamasi, himoyachi, moddiy zarar, qonun, kassatsiya, apellyatsiya, taftish, dastlabki tergov, adolat, xolisona ayblov xulosasi, davlat, adolatli hukm, majburlov choralari, tergov harakatlari.

РОЛЬ ПРОКУРОРА ПРИ ОТПРАВЛЕНИИ ПРАВОСУДИЯ

Тулаганова Гулчехра Захитовна,
доктор юридических наук, профессор
кафедры «Уголовно-процессуальное право»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье освещаются вопросы, связанные с уголовно-процессуальной деятельностью, необходимостью обеспечения правосудия,

защиты прав и свобод граждан, интересов личности и общества от преступных посягательств. Анализируются процессы доследственной проверки, следственной деятельности по уголовным делам, осуществляемой государственными органами, должностными лицами, ответственными за производство по уголовным делам, восстановления прав физического или юридического лица, права которого были нарушены в результате совершённого преступления, раскрываются вопросы предотвращения повторного совершения обвиняемым в дальнейшем подобных преступных деяний. Кроме того, были изучены ошибки, допущенные прокурором и следователем, поддерживающим государственное обвинение, изучен порядок всестороннего исследования имеющихся по делу доказательств и их заполнения. Раскрыты вопросы допроса подсудимого, потерпевшего, свидетеля, дополнительного осмотра вещественных доказательств, выявления не до конца изученных и вновь возникших обстоятельств. Освещаются полномочия прокурора на предварительном расследовании, его участие в судебном процессе, поддержке обвинения, порядок отказа от обвинения и его предъявления, опираясь на принципы уголовного процесса, также поясняется, что в теории уголовного процесса каждый субъект уголовно-процессуальной деятельности имеет определённые функции. В статье также изучен опыт некоторых зарубежных стран. Кроме того, даны предложения и рекомендации по совершенствованию уголовно-процессуального законодательства и практики.

Ключевые слова: правосудие, преступление, участники уголовного процесса, принцип состязательности, права и свободы граждан, прокурор, суд, защитник, материальный ущерб, закон, кассация, апелляция, обыск, предварительное следствие, справедливость, беспристрастное обвинение, государство, справедливый приговор, меры принуждения, следственные действия.

THE ROLE OF THE PROSECUTOR IN THE ADMINISTRATION OF JUSTICE

Tulaganova Gulchekhra Zahitovna,

Tashkent State University of Law,
Professor of the Department of Criminal Procedure Law,
Doctor of Law

Abstract. This article highlights issues related to criminal procedural activities, the need to ensure justice, protect the rights and freedoms of citizens, and protect the interests of the individual and society from criminal encroachments. A pre-investigation check conducted by officials of state bodies responsible for conducting a criminal case analyzes the issues of restoring the rights of an individual or legal entity whose rights were violated as a result of a crime committed, and identifies issues of preventing the accused from re-committing similar criminal acts in the future. The procedure for filling them out is also being studied, as well as issues of comprehensive verification of the evidence available in the case of deficiencies committed by the prosecutor and the

investigator supporting the state prosecution. The circumstances of the interrogation of the defendant, the victim, and the witness, the additional examination of physical evidence, and the and the identification of issues that have not been fully studied and have arisen again have been revealed. The author analyzes the powers of the prosecutor in the preliminary investigation, his participation in the trial process, support for the prosecution, the procedure for rejecting the charges, and the issues of their presentation. In the theory of criminal justice, their reliance on the principles of criminal justice is analyzed in the sense that each subject of criminal procedural activity has certain functions. The article also examines the experiences of some foreign countries. In addition, suggestions and recommendations for improving criminal procedure legislation and practice are given.

Keywords: *justice, crime, participants in criminal proceedings, principle of argument, the rights and freedoms of citizens, prosecutor, trial, defender, material damage, law, cassation, appeal, audit, preliminary investigation, justice, objectivity, indictment, state, fair verdict, coercion measures, investigative actions.*

Kirish

Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida jinoyat, jinoyat-protsessual va jinoyat ijroiya qonunchiligini takomillashtirish siyosatini izchil davom ettirish, jinoiy jazolar hamda ularni ijro etish tizimiga insonparvarlik tamoyilini keng joriy etish (14-maqсад), davlat organlari, mansabdor shaxslarning faoliyati ustidan samarali sud nazoratini o'rnatish hamda fuqaro va tadbirkorlik subyektlarining odil sudlovga erishish darajasini oshirish (15-maqсад) ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Fuqarolarning odil sudlovga erishish darajasini oshirishda esa prokuratura organlarining o'rni muhim hisoblanadi.

Jinoyat protsessining maqsadi odil sudlovni ta'minlash bo'lib [1], unga:

1) jinoyatlarni tez va to'la ochish, ya'ni jinoyat sodir etilganligi faktini va uni kim sodir etganini aniqlash;

2) aybdorlarni fosh etish;

3) qonunning to'g'ri tatbiq etilishini ta'minlash kabi vazifalarni bajarish orqali erishish mumkin. Odil sudlov ishga oid haqiqiy holatni aniqlab, tomonlar o'rtasidagi kelishmovchilikni qonun va adolatga tayangan holda xolisona hal qilib berish hisoblanadi. Odil sudlovni amalga oshirish deganda jinoyat ishlarining adolatli hal qilinishiga, qonuniy, asosli va adolatli hal qiluv qarorlari qabul qilinishiga, ijtimoiy adolat o'rnatilishiga xizmat qiladigan hukm chiqarilishiga, yanada aniqroq aytganda, jinoyat sodir etgan har bir shaxsga adolatli jazo berilishi hamda aybi bo'lmagan hech bir shaxs javobgarlikka tortilmasligi, hukm qilinmasligiga erishish [2] tushuniladi.

Sudlar tomonidan ko'rilayotgan jinoyat ishlarining soni yildan yilga ortib bormoqda. Mamlakatimizda jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan birinchi instansiyada 2020-yilda 30 282 ta, 2021-yilda 47 667 ta, 2022-yilda 58 697 ta, jami 136 636 ta, viloyatlar va ularga tenglashtirilgan sudlar tomonidan apellyatsiya tartibida qayd etilgan davrda jami 21 968 ta, kassatsiya tartibida (qonunchilikka

kiritilgan o'zgartishlarga qadar) jami 3 735 ta, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining sudlov hay'ati tomonidan kassatsiya tartibida jami 13 445 ta jinoyat ishi prokurorlar ishtirokida ko'rilgan [3].

Material va metodlar

Tadqiqotda odil sudlovni amalga oshirishda prokurorning o'rni masalasi bo'yicha qonunchilik normalari va huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlaridan foydalanildi hamda qiyosiy-huquqiy usul, tahlil, sintez, kuzatish, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlari qo'llandi.

Tadqiqot natijalari

Jinoyat protsessida odil sudlov sud muhokamasi jarayonida amalga oshiriladi, ammo amaldagi JPKda sudgacha bo'lgan ish yurituviga ham katta o'rin berilgan. Shuningdek, jinoyat-protsessual faoliyatning, boshqacharoq aytganda, odil sudlovni ta'minlash zarurati davlat zimmasidagi fuqarolarning huquq va erkinliklarini, shaxs hamda jamiyat manfaatlarini jinoiy tajovuzlardan muhofaza qilish vazifasi bilan bog'liq.

Jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan davlat organlari mansabdor shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan tergovga qadar tekshiruv, jinoyat ishlarini tergov qilish faoliyati, sodir etilgan jinoyat natijasida huquqlari buzilgan jismoniy yoki yuridik shaxsning buzilgan huquqlarini tiklashga qaratilgan bo'lib, kelgusida bu kabi jinoiy qilmishlar ayblanuvchi tomonidan takror sodir etilishining oldini olishi, shaxsni axloqan tuzatish yoki tarbiyalashga xizmat qilishi va ko'maklashishi zarur [4].

Jinoyat-protsessual faoliyatni amalga oshirish zarurati jinoyat sodir etilishi va ish yurituvi boshlanishi bilan bir vaqtda yuzaga kelmasligi mumkin. Chunki ayrim hollarda huquqlari buzilgan deb hisoblanayotgan shaxs sodir etilgan qilmish natijasida huquqlari buzilmaganini e'tirof etishi yoki huquqlari buzilgan bo'lsa-da, jinoiy qilmish sodir etgan shaxsning javobgarlikka tortilishini xohlamasligi, uni kechirishi, shuningdek, da'vo bo'lmagan vaziyatlarda shaxsning sodir etgan qilmishiga chin ko'ngildan pushaymonligi bois uni javobgarlikka tortishning maqsadga muvofiq emasligi tufayli faoliyatni davom ettirishga zarurat bo'lmasligi mumkin. Shu bois bu kabi holatlarda ish yurituvini tamomlash asoslari, jinoyat haqidagi ariza va xabarlar, jinoyat ishlarini tezkorlik bilan hal etish tartibi jinoyat-protsessual qonunchilikda mukammal belgilanishi maqsadga muvofiq. Huquqni muhofaza qilish faoliyatidagi o'zgarishlar jinoyatchilikka qarshi kurashish strategiyasini o'zgartirishga olib kelishi, bunda davlat shaxsiy manfaatlarga qarshi jinoyat sodir etgan shaxsni javobgarlikka tortish masalasini hal etishdagi ustun mavqeyidan voz kechishi kerak. Shuningdek, davlat jinoyat sodir etgan shaxsga va jabrlanuvchiga yetkazilgan zararni qoplash masalasida kelishish hamda jabrlanuvchining xohish-irodasidan kelib chiqqan holda ish qo'zg'atish yoki jinoyat protsessining har qanday bosqichida jinoiy ta'qibni tugatish imkonini yaratishi shart [1].

Jinoyat protsessi nazariyasida jinoyat-protsessual faoliyatning har qaysi subyekti muayyan funksiyalarga ega, ya'ni bu funksiyalarning subyektlariga surishtiruvchi, tergovchi, prokuror, sud ham kiradi. Ular jinoyat protsessi subyektlarining asosini tashkil qiladi, uning tuzilishi va tamoyillarini belgilab beradi, deb hisoblash mumkin.

Amaldagi kodeksga ko'ra, sudning ruxsati talab etiladigan tergov harakatlarini o'tkazish uchun tergovchi dastlab prokurorga murojaat qiladi, so'ngra prokuror sudga iltimosnoma kiritadi. Bu esa tergovchilarning jinoyatni ochish jarayonida prokurorni kutib qolishi yoki uning subyektiv qarashiga tobe bo'lib, ortiqcha ovoragarchiliklariga sabab bo'lishi mumkin. Yangi kutilayotgan kodeksda sudning ruxsati talab etiladigan ayrim tergov harakatlari va majburlov choralari amalga oshirish bo'yicha sanksiya olish uchun tergovchi bevosita sudga iltimosnoma kiritishi tartibi belgilanmoqda.

Bugungi kunda ko'rinib turgan haqiqat – odil sudlovni tortishuv tamoyili asosida amalga oshirishda jinoyat protsessining har bir ishtirokchisi faqat o'ziga yuklatilgan funksiyalarni bajarishi kerak bo'ladi: prokuror – ayblovni, himoyachi himoyani amalga oshiradi, sud esa ishni mohiyatiga ko'ra mazmunan ko'rib hal qiladi. Davlat ayblovini, ya'ni muayyan shaxs nomidan uning manfaatlarini ko'zlab, sudga prokuror quvvatlaydi. Inson va fuqarolarning huquq hamda erkinliklarini muhofaza qilish O'zbekiston Respublikasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Prokuratura esa ushbu siyosatni amalga oshirishning juda muhim bir qismidir. Davlat ayblovchisi sifatida sud muhokamasida ishtirok etayotgan prokuror o'ziga qarshi teng kuchli himoya tarafiga ega bo'lgan taraf protsessual holatini egallaydi. U ish bo'yicha dastlabki tergov o'tkazilganidan so'ng e'lon qilingan ayblovning asosli va to'g'riligi haqida to'liq ishonch hosil qilsagina, ishni sudga yuborishi mumkin.

Sud muhokamasida prokuror ayblovchi sifatida qatnashadi, sud va jamoatchilik oldida sudlanuvchining aybini fosh qiladi, uni isbotlaydi. "Prokuror har doim va barcha sharoitlarda ham qonuniylikni himoya qiladi" [5]. Shuning uchun sud muhokamasida prokuror davlat ayblovini qonun asosida hamda ish bo'yicha aniqlangan faktlarga muvofiq quvvatlaydi. U hech qachon haqiqatga qarshi chiqishi mumkin emas. Demak, prokuror ayblovni uning qonuniyligi va asosligi nuqtayi nazaridan quvvatlaydi. Ayblovni quvvatlayotgan prokurordan o'z ayblov funksiyasini amalga oshirishda qat'iylik, faollik, faktlarga nisbatan aniqlik talab qilinadi.

Prokuraturaning tabiati va vazifalariga qanday bo'lmasin, baribir ayblovni quvvatlash kerak, degan talab aslo mos kelmaydi. "Ayblovchi sifatida ishtirok etib, protsessda taraf bo'la turib, prokuror sud muhokamasida xoh himoyachi, xoh ayblovchiga zarar yetkazadigan qonun buzilishi hollarini e'tibordan chetda qoldira olmaydi. Prokuror jinoyat-sudlov ishlarini yuritishning barcha bosqichlarida o'z vaqtida barcha qonun buzilish hollarini bartaraf etish uchun qonunda ko'zda tutilgan choralarni ko'rishi mumkin" [6]. Shunga muvofiq, sud muhokamasida har qanday qonun buzilish ro'y bergan taqdirda, prokuror ushbu holatlarni bartaraf etishni so'rab sudga ariza bilan murojaat qiladi.

Davlat ayblovchisi sifatida prokuror yoki prokuror yordamchisi ishtirok etadi. Ushbu ish bo'yicha dastlabki tergov ustidan nazorat olib borgan prokuror ham, boshqa prokuror ham davlat ayblovchisi sifatida qatnashishi mumkin. U sud oldida davlat ayblovini quvvatlay turib, sud tergovida dalillarni tekshirishda qatnashadi, sudga muhokamada yuzaga kelgan masalalar bo'yicha o'z xulosasini beradi, muzokaralarda sudlanuvchining aybdorligi haqidagi masala yuzasidan, jinoyat qonunini qo'llash bo'yicha, sudlanuvchiga jazo tayinlash bo'yicha, fuqaroviy da'vo yuzasidan, hukm

qonuniy kuchga kirguniga qadar sudlanuvchiga ehtiyot chorasini qo'llashga oid xulosalarini beradi.

Har bitta prokuror o'z faoliyatining turli sohalarida funksiyalarini amalga oshirishda yuqori turuvchi prokurorga bo'ysunadi hamda uning ko'rsatmalarini bajarishi shart. Lekin u sud muhokamasi jarayonida ayblovni quvvatlay turib, sudga taqdim qilayotgan o'z xulosa va fikrlarini bayon qilishda mustaqildir. Jinoyat ishi yuzasidan sud muhokamasi o'tkazilayotgan vaqtda yuqori turuvchi prokuror sudda ishtirok etayotgan prokurordan qandaydir yo'l tutishini, sudlanuvchining jazoga hukm qilinishini, unga qandaydir bir jazo chorasini qo'llanishi lozimligini talab qila olmaydi. Bularning barchasini sudda ishtirok etayotgan prokurorning o'zi sud muhokamasidagi holatlarga qarab, o'z ichki ishonchiga asoslanib hal qiladi. Agar sud muhokamasi jarayonida prokuror sud tergovining ma'lumotlari sudlanuvchiga e'lon qilingan ayblovni tasdiqlamaydi, degan ishonchga kelsa, u ayblovdan voz kechishi va sudga voz kechish sabablarini bayon qilishi kerak (O'ZR JPK 409-moddasi). Prokurorning ayblovdan voz kechishi sudni ish muhokamasini davom ettirish, sudlanuvchining aybdorligi haqidagi masalani umumiy asoslarga ko'ra hal qilish, sud ayblovni isbotlangan deb hisoblasa, unga jazo chorasini qo'llash majburiyatidan ozod qilmaydi.

Prokuror jinoyat tufayli jabrlanuvchiga yetkazilgan moddiy zararni undirish haqida fuqaroviy da'vo qo'zg'atish huquqiga ega. Bunda jabrlanuvchi tomonidan da'vo bildirilmagan bo'lishi kerak. Davlat yoki jamiyat manfaatlari, fuqarolarning manfaatlarini himoya qilish talab qilingan hollarda, prokuror jabrlanuvchi tomonidan bildirilgan fuqaroviy da'voni quvvatlashi mumkin. A.F. Konining "Prokuror, bu – gapiruvchi ommaviy sudya" [7], degan mashhur iborasi, bizningcha, sud muhokamasida prokurorning protsessual holati va protsessual funksiyasini aniqlab berishga taalluqli emas, balki qonuniy usullar yordamida amalga oshirilishi, faktlarga tayanishi, odil sudlov maqsadlariga xizmat qilishi, haqiqatdan chekinmasligi lozim bo'lgan ayblovni quvvatlash usul-vazifalarining tavsifiga tegishlidir.

Sudda davlat ayblovinin quvvatlanishi prokurorning qonuniylik ustidan nazoratni amalga oshiruvchi asosiy funksiyasini bajarish shakllaridan biri ekanligi haqidagi qoida uning o'z ayblov faoliyatini to'g'ri tashkil qilish hamda amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Birinchidan, prokuror davlat ayblovchisi sifatida sudda ayblovni qonunni buzuvchiga qarshi quvvatlaydi. Chunki jinoyat qonunning qat'iy buzilishi bo'lib, prokuror uni sodir qilgan shaxsning aybini fosh etadi, uning jazoga hukm qilinishiga urinadi. Shu bilan birga, prokuror sudda ayblovni faqat qonun asosida quvvatlaydi, qonun buzilishiga yo'l qo'ymaslikka harakat qiladi. U davlat ayblovchisi sifatida ishni to'g'ri, qonuniy hal etilishiga harakat qiladi hamda sud muhokamasida yuzaga kelgan barcha masalalar bo'yicha qonuniylik nuqtayi nazaridan o'z xulosalarini beradi. Shuningdek, sudda ayblovchi qonun buzilishi hollariga befarq qaray olmaydi. Ushbu qonun buzilishi hollari kim tomonidan sodir etilgani, ular tufayli kim zarar ko'rganligiga qaramay, ularni bartaraf etish uchun qonunda ko'zda tutilgan choralarni ko'radi. Sud muhokamasida yo'l qo'yilgan qonun buzilishi hollarini bartaraf etish uchun prokuror bu kamchiliklar yuzasidan sudga murojaat qiladi. Agar kamchiliklar bartaraf etilmagan bo'lsa, sudning qaror va harakatlari ustidan protestlar keltiradi.

Shu bilan birga, prokuror davlat ayblovchisi sifatida qonuniylik ustidan, ya'ni muhokamada ishtirok etayotgan muayyan sudning faoliyati ustidan nazoratni amalga oshiradi, deb tushunish yaramaydi. U sud muhokamasida sudlanuvchini ayblash, jinoyat sodir qilgan shaxsni sud va jamoatchilik oldida fosh qilish, unga adolatli jazo qo'llanishini ta'minlash maqsadida ishtirok etadi. Biroq prokuror qonuniylik ustidan nazorat funksiyasiga mos holda, sud muhokamasida har qanday qonun buzilishi hollari oldidan o'tib keta olmaydi.

Yuridik adabiyotlarda uzoq muddat mobaynida [8] shunday fikrlar bo'lganki, ularga muvofiq ayblovchi sifatida ishtirok etayotgan prokuror protsessda nafaqat taraf sifatida qatnashadi, balki qonuniylikni muhofaza qilish organi ham hisoblanadi. Prokuror protsessual holatining ikkilamchiligi uning nazoratni ikki xil shaklda amalga oshirishida namoyon bo'ladi. Protsessual holatning ikkilamchiligi haqida fikr bildirgan olimlar [9] prokurorni davlat ayblovchisi sifatida sudning tepasiga qo'yishga harakat qilganlar. Ular o'z xulosalarini shu bilan asoslaganlarki, ya'ni prokuror protsessning barcha bosqichlarida, jumladan, sud majlisida ham qonuniylik ustidan nazorat funksiyasini saqlab qoladi. Olimlarning boshqa bir guruhi [6], aksincha, davlat ayblovchisining funksiyasini asos sifatida qabul qilgan hamda uni nazoratga qarama-qarshi qo'ygan. Bunday nuqtayi nazar tarafdorlari, o'sha paytda amalda bo'lgan jinoyat-protsessual qonunchiligini hisobga olgandi. Unga muvofiq prokuror oliy nazoratni amalga oshira turib, har qanday ishga, jumladan, umumiy manfaatlarni himoya qilish, ayblovni quvvatlash uchun xususiy ayblovga doir ishlarga ham kirishi mumkin edi. Prokuror ishga kirishishi bilan ish taraflarning yarashuvi tufayli tugatilmasdi.

Prokurorning sud muhokamasida ishtirok etishi borasida boshqa nuqtayi nazarni M.S. Strogovich bildirgan: "U, prokuror, protsessda faqat ayblovchi sifatida qatnashadi, sudda davlat ayblovini quvvatlash esa qonuniylik ustidan nazorat qiluvchi funksiyadan boshqa narsa emas".

Ayrim olimlar sud majlisida prokuror tomonidan ayblov funksiyasini rivojlantirish haqidagi fikrni ilgari surib, prokurorning faoliyatida himoya funksiyasi ham bo'lishi mumkin, deb ta'kidlaganlar. Fikr mohiyati shundan iboratki, bunda aybsiz shaxslar jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin bo'lmaydi. Aslida prokuror yoki davlat ayblovchisi protsessda ham taraf sifatida qatnashadi, ham qonuniylikni muhofaza qiluvchi organ hisoblanadi, bir vaqtning o'zida aybi bo'lmagan hech bir shaxsning jinoiy javobgarlikka tortilishiga yo'l qo'ymaydi.

Ilgari prokurorlarning sudda ishtirok etish soni muhim bo'lgan, hozir esa davlat ayblovini quvvatlashga nisbatan qo'yiladigan talab o'zgargan. Bugungi kunda prokurorlar sudda ishtirok etishining soni emas, balki sifati hamda samarasi muhimdir. Bunda dastlab prokurorlarning faoliyati odil sudlovni amalga oshirishda qonuniylikni mustahkamlashga, jinoyatchilikka qarshi kurashishni kuchaytirishga, fuqarolarning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilishga qay darajada ta'sir ko'rsatishi ko'zda tutiladi. Qoidaga ko'ra, sud ishlarni har tomonlama ko'rib chiqib, qonuniy va asoslantirilgan hukm chiqaradi. Bu yerda ishni to'g'ri hal qilishga prokuror nazorati qay darajada samarali ta'sir ko'rsatishi ahamiyatli jihatdir.

Prokurorlarning faoliyatini baholashda davlat ayblovchisi ishtirok etgan ishlar bo'yicha bekor qilingan yoki o'zgartirilgan hukmlarning mavjud yoki mavjud emasligiga e'tibor qaratamiz. Agar bunday hukmlar bo'lmasa, davlat ayblovchilari hukmning qonuniyligini ta'minlab berib, o'z vazifasini mohirlik bilan bajargan, deb hisoblaymiz. Biroq doim ham shunday bo'lavermaydi. Sababi, sud ayrim masalalar bo'yicha prokuror bilan kelishmaydi va haq bo'ladi. Davlat ayblovchisining fikri birdaniga to'liq hajmda hisobga olinmaydi. Kassatsiya yoki apellyatsiya, taftish instansiyalari ishni o'rganish jarayonida prokurorning takliflari va sudning xulosalari taqqoslanadi. Biroq ular ko'pincha bir-biriga mos tushmaydi. Bu hol davlat ayblovining sifatini ko'tarish ustida to'xtovsiz ishlashga majbur qiladi. Lekin baholashda faqatgina prokuror va sudning fikri bir-biriga mos tushishidan ham kelib chiqmaslik kerak. Prokurorning sudlanuvchi, jabrlanuvchi, guvohlarni so'roq qilishda, boshqa dalillarni tadqiq qilishdagi faolligi, uning xulosa va iltimosnomalarining asoslantirilganligi juda muhimdir. Jinoyat ishlarini o'rgana turib, bunga to'xtovsiz e'tibor qaratamiz, prokuror jinoyatning sodir bo'lish holatlarini aniqlashda, sudlanuvchini fosh qilishda, jinoyat sodir qilishga yordam bergan sabab va sharoitlarni aniqlashda qay darajada ishtirok etganini bilishga urinamiz.

Ba'zan prokuror ishtirokida ishni ko'rishda sud xatoga yo'l qo'yadi. Bunday paytda ushbu xato ma'lum bo'lganidan so'ng hukm yuzasidan protest keltirilishi kerak. "Prokuror har qanday noqonuniy hukm yuzasidan protest keltirishga majburdir. Noqonuniy hukmni ijro etishga yo'l qo'yimaslik muhimdir" [10].

So'nggi yillarda bizda asossiz protestlarning soni sezilarli darajada kamaydi. "Sayyor sud majlislarida prokurorlarning ishtirok etishi ayblovni quvvatlash samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu faoliyat muayyan maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi, ishni ko'rish joyi to'g'ri tanlanishi lozim. Shahar, tuman prokurorlari, ularning yordamchilarining sud, jamoat birlashmalari, korxonalar, tashkilot, muassasa rahbarlari bilan bo'lgan aloqalarning barchasi sayyor sud majlislarining muvaffaqiyatini belgilab beradi, tarbiyaviy jihatdan samarali bo'ladi" [10].

Hozirgi kunda tortishuv protsessida ishda ishtirok etayotgan prokuror oldidagi vazifalar murakkablashib, ko'payib bormoqda. "Jinoyat sodir qilgan shaxslarni fosh qilish bo'yicha ishning yakuni ko'p darajada davlat ayblovchisining kasbiy tayyorgarligiga, dalillarni taqdim qilish va tekshirishdagi faolligiga, ishni muhokama qilish jarayonida yuzaga kelgan murakkab holatlarni tezda baholash va undan to'g'ri chiqib keta olish xususiyatiga, tortishuvni amalga oshirish qobiliyati hamda nutqining ravonligiga bog'liq bo'ladi" [11, 12]. Haqiqatan, prokuraturada malakali, savodli, yetarli darajada tajribaga ega bo'lgan xodimlar mavjud. Biroq ularning barchasi ham sudda ayblovni yuqori sifat darajasida quvvatlay olmaydi.

Umuman olganda, davlat nomidan sudda ayblovni quvvatlash prokuraturaning universal funksiyasi hisoblanadi. Ayrim xorijiy davlatlar tajribasini kuzatsak, Moldova Respublikasining Prokuratura to'g'risidagi qonuniga asosan ham prokurorning sud bosqichidagi protsessual holati uning dastlabki tergovdagi protsessual holatidan tubdan farq qiladi. Prokuror bunda hokimiyat-farmoyish vakolatini yo'qotadi va boshqa protsessual sifatda ishtirok etadi, ya'ni sud protsessida aynan davlat

ayblovchisi sifatida taraf bo'lib qatnashadi. Prokuror ushbu bosqichda protsessning boshqa ishtirokchilari bilan bir qatorda teng huquq va majburiyatlarga ega (Moldova Prokuraturasi to'g'risidagi qonunining 29-moddasi 2-bandi) [13]. Faqatgina qator davlatlarda (Germaniya, Fransiya) prokuror protsessda taraf hisoblanmaydi [14]. Masalan, Fransiya JPKning 32-moddasiga asosan, prokurorga "taraf" degan tushuncha tatbiq etilmaydi. Shunday ekan, sud prokurorga taraf sifatida qaramaydi. Bundan tashqari, prokurorga nisbatan raddiya berish ham mumkin emas, hatto prokuror o'zida bir yoqlama ayblov pozitsiyasi turganiga asos bo'lsa-da, ayblanuvchining himoyachisi tomonidan ham uni rad etib bo'lmaydi. Gretsiyada ham prokuror taraf sifatida qatnashmaydi. Prokuror obyektiv haqiqatni aniqlash va qonunlarni to'g'ri qo'llashni ta'minlovchi hisoblanadi.

Endi masalaning ikkinchi tomoni hisoblangan davlat nomidan ayblovni quvvatlayotgan ba'zi davlatlar qonunchiligiga nazar tashlasak, AQShda davlat ayblovchisining funksiyasi attorney (huquqshunos) xizmatiga yuklatilgan. Attorney – AQShda har qanday ishonchli vakil va yuqori sudning vakili hisoblanadi. U qonun vakili sifatida ish olib borib, sudlov faoliyatiga ko'maklashadi. AQShda prokuror faqat jinoyat protsessida davlat ayblovchisi (attorney) – hukumatning davlat vakili sifatida ishtirok etadi. Uning vazifasi tortishuv tamoyiliga ko'ra, obyektiv haqiqatni aniqlash emas, ayblovni qo'llashda yutuqqa erishish hisoblanadi [14, 127-b.].

O'z vakolatiga ko'ra, attorney xizmati politsiya tomonidan to'plangan dalillardan sud muhokamasida foydalanish mumkinmi yoki yo'qligini tahlil qilib, tegishli tarzda ularga baho beradi. Dalillarni to'plashda zarracha noqonuniylikka yo'l qo'yilgani aniqlansa, ular qonunga zid uslublar bilan yig'ilgan bo'lsa, attorney bunday dalillarni haqiqiy emas deb topishi mumkin. Ushbu masalada attorney xizmati vakillari politsiya faoliyati ustidan to'liq nazoratni amalga oshiradi.

Avstraliya davlatida ham sudlarda jinoyat ishlari bo'yicha ayblovni attorney xizmati vakillari amalga oshiradi va "qirolik ayblovchilari" deb nomlanadi. Ular juda keng vakolatlarga ega bo'lib, sudda har qanday jinoyat ishi bo'yicha ayblovni qo'llab-quvvatlashni davom ettirishlari mumkin yoki ish bo'yicha to'plangan dalillar yetarli emas deb hisoblasalar, jinoyat ishini harakatdan tugatish vakolatiga ham egalar [6].

Aytish joizki, xorijiy davlatlarda prokurorlarning vakolatlari turlicha hisoblanadi. Bizda esa so'nggi yillarda prokuratura organlariga ko'plab yosh xodimlar kelgan. Ular qonunchilikdagi yangi o'zgarishlarni tez o'zlashtirib oladilar, biroq amaliy tajriba yetishmaydi. Shuning uchun prokuraturaning yosh xodimlarini doimiy malakasini oshirish, ularni o'qitish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda o'qitishning turli usullaridan foydalanish lozim. Har oyda prokuratura organlarida o'quv-uslubiy seminarlar o'tkazib turilishi kerak. Seminarlarda muayyan jinoyat ishlari muhokama qilinishi, videomateriallar ko'rilishi, shuningdek, ayblovni quvvatlashdagi xatolar muhokama qilinishi kerak. Tuman, shahar prokuror yordamchilari har yili sud tomonidan jinoyat ishlarini ko'rib chiqishda prokurorlarning ishtirokini ta'minlab beradigan bo'limda stajirovkadan o'tishlari lozim. Normativ material, sud amaliyotini o'rganishdan iborat individual topshiriqlar berishni o'z ichiga olgan

o'qitish shakli qo'llansa ham, maqsadga muvofiq bo'lardi. Bularning barchasi yosh mutaxassislarda ko'nikmalar shakllanishiga katta yordam beradi.

Hozirgi kunda ko'pgina shahar va tuman prokurorlari yuqori yuklamalar tartibida ishlaydi. Xodimlar sudda ko'rib chiqiladigan ishlarning soni ko'pligi tufayli har bitta sud protsessiga sifatli tayyorlanishga ulgurmasligi mumkin. Sudda davlat ayblovini quvvatlayotgan prokuror yordamchilari kun davomida bir protsessdan ikkinchisiga, keyin boshqasiga o'tishga majbur bo'ladilar. Oxir-oqibatda bu ayblovni quvvatlash sifatiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sabab soha xodimlari uchun qo'shimcha shtatlarning ajratilishi maqsadga muvofiq bo'lardi.

Davlat ayblovini quvvatlash muammolarini o'rganishdan kelib chiqadigan xulosa shuki, malakali, ilgari tergov sohasida faoliyat ko'rsatgan prokuratura xodimlarida ustunlik kuchli. Alohida tergov harakatlarini amalga oshirishning kriminalistik taktikasi, turli jinoyatlarni tergov qilish usullaridan xabardor bo'lgan, kriminalistik usuldan foydalana oladigan davlat ayblovchilari o'z vazifalarini muvaffaqiyatli bajaradilar, sudni dastlabki tergov organlarining xulosalari to'g'ri ekanligiga ishontira oladilar. Biroq shahar, tuman prokuraturasidagi ayrim davlat ayblovchilari notiqlik qobiliyatiga ega emasligidan sud amaliyotidan a'lo darajada xabardor bo'lish, bevosita isbotlash tajribasi, turli taktik usullarni qo'llash borasida, xullas, dastlabki tergov bosqichi o'z ichiga oladigan barcha jarayonlarda ularning o'rnini bosa olmaydi.

Davlat ayblovini quvvatlash sifatini oshirish ushbu institut bo'yicha qonunchilikni takomillashtirishga ham bog'liq. Bizda ayblov xulosasini tasdiqlaydigan va uni sudda quvvatlaydigan prokuror turli shaxslar hisoblanadi. Sudda davlat ayblovini quvvatlash topshirilgan davlat ayblovchisi, qoidaga ko'ra, ish materiallarini tergov tugab, ayblov xulosasi tasdiqlanganidan so'ng oladi. Ayblovchi isbotlash bazasini shakllantirishda ishtirok etmagan hamda uni tergov vaqtida yoki u tugallanganidan so'ng tahlil qilmagan. U jabrlanuvchi va guvohlar bilan ilgari suhbatlashmagan hamda ularning ko'rsatmalarini tegishlilik, maqbullik, ishonchlilik, yetarlilik nuqtayi nazaridan bevosita baholashning protsessual imkoniga ega bo'lmagan. Ba'zan bir qarashda ishonchli bo'lgan dalillar sudda o'z tasdig'ini topmaydi, ayblovning hajmi o'zgaradi hamda davlat ayblovchisi to'liq yoki qisman ayblovdan voz kechishga majbur bo'ladi.

Nazarimizda, davlat ayblovini quvvatlash institutining islohoti sudda bir necha yo'nalish bo'yicha amalga oshirilishi kerak. Davlat ayblovchisiga sudda dalillarni tekshirishda faol ishtirok etish, dastlabki tergov o'tkazgan shaxslar bilan birgalikda harakat qilish taklif qilinadi. Agar prokuror davlat ayblovchisining fikrlari bilan kelishmasa, davlat ayblovchisini almashtirish yoxud ayblov xulosasini tasdiqlagan prokuror tomonidan ayblovni quvvatlash masalasini hal qilish kerak bo'ladi. Ushbu qoidalar jinoiy ta'qibni hamda tergov ustidan nazoratni amalga oshiruvchi organlarni muvofiqlashtirishga qisman yordam beradi.

Fikrimizcha, tergov ustidan nazorat olib boruvchi prokuror bilan birgalikda, davlat ayblovchisiga ham ayblov xulosasini tasdiqlash vaqtida tergov materiallarini tekshirish hamda uni tasdiqlashga rozilik berish huquqi qonun bilan berilgan taqdirda, davlat ayblovchisi davlat ayblovini yanada samaraliroq quvvatlagan bo'lardi. Ayblov xulosasini tasdiqlash vaqtida davlat ayblovchisini tayinlash, nazorat qiluvchi prokuror

bilan birga unga ish materiallarini baholash imkonini berish sudga yuborilayotgan, sifatsiz tergov qilingan ishlarning soni kamayishiga asos bo'ladi. Amaldagi jinoyat-protsessual qonunchiligi sud muhokamasi boshlanguniga qadar davlat ayblovchisiga ayblanuvchining jinoyat sodir qilganligini fosh qiluvchi jabrlanuvchi va guvohlar bilan suhbat olib borish huquqini bermagan. Himoyachi esa shaxslarni ularning roziligi bilan so'roq qilishga ish sudga yuborilganidan keyin ham haqli bo'ladi. N. Kirillova ta'kidlab o'tganidek, "... ayblov xulosasini tasdiqlash vaqtida va u tasdiqlab bo'linganidan so'ng tergov materiallarini tekshirish va ularni baholash huquqining davlat ayblovchisiga berilishi unga isbotlanishi lozim bo'lgan materialni yanada yaqqolroq tasavvur qilish, tergov xatolarini o'z vaqtida bartaraf etish hamda asossiz ayblovni quvvatlamaslik imkonini bergan bo'lardi" [15]. Shuningdek, tegishli shahar, tuman prokuroriga og'ir va o'ta og'ir jinoyatlar to'g'risidagi jinoyat ishlarini tergov qilishda dastlabki tergov bosqichlaridayoq, masalan, ayb e'lon qilinganidan so'ng davlat ayblovchisini tayinlash haqida qaror qabul qilish huquqi berilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda bo'lg'usi davlat ayblovchisi nazorat olib boruvchi prokuror bilan bir qatorda muhim tergov harakatlarini o'tkazishda ishtirok etish huquqiga ega bo'lishi kerak. Maqsad – davlat ayblovchisining o'zi dalillarni to'plash va tekshirishni kuzatishi, ishning yo'nalishini baholash imkoniga ega bo'lishiga erishishdir. Ushbu vakolatni, bir tomondan, tergov jarayonida jinoyat protsessi ishtirokchilari huquqlariga rioya qilinishining qo'shimcha kafolati deb hisoblash mumkin. Boshqa tomondan, jinoiy ta'qibni amalga oshirishda tergov tayinlangan davlat ayblovchisidan qo'shimcha yordam oladi hamda olinayotgan dalillarning sifati uchun javobgar bo'ladi. Ishga bunday yondashish tergovchi va davlat ayblovchisining jinoiy ta'qib oqibatlariga bo'yicha ish yuzasidan sudda isbotlash imkoniyatini birgalikda baholashga sharoit yaratadi. Davlat ayblovchisi tergovda ishtirok etishga vaqtini sarflab, sudlov bosqichida ish materiallarini o'rganib chiqishda vaqtini tejaydi. Sababi, ish haqida muayyan taassurotga ega bo'ladi.

Tergov organlari va ayblovni quvvatlash o'rtasida protsessual faoliyatni muvofiqlashtirish darajasini ko'tarishda muammoni hal qilishning boshqa usuli tergov ustidan nazorat funksiyasini hamda sudda davlat ayblovini quvvatlashni bitta shaxsga berish hisoblanadi. Bunda umumiy qoidaga ko'ra, jinoyat ishini tergov qilish ustidan nazorat olib boruvchi prokuror ish bo'yicha davlat ayblovini quvvatlashi kerak bo'ladi. Ushbu holat tergov ustidan protsessual rahbarlikni amalga oshirishda uning javobgarlik darajasini oshiradi. Xullas, ushbu usul bo'yicha davlat ayblovini quvvatlash institutini takomillashtirish prokuratura tizimida ma'lum bir tashkiliy va tuzilmaviy o'zgarishlar amalga oshirilishini talab qiladi. Biroq sudda davlat ayblovini samarali quvvatlash har doim ham prokurorning kasbiy, shaxsiy xususiyatlariga bog'liq bo'lavermaydi. Prokuror ishni to'liq o'rganib chiqib, to'g'ri yo'lni tanlab olganidan so'ng ham sud tergov jarayonida shunday vaziyat yuzaga kelishi mumkinki, u ayblovni quvvatlashning oqibatlariga o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi. Bunda ma'lumotlar yetishmay qoladi, protsess ishtirokchilari o'rtasida nizo vujudga keladi, yangi ma'lumotlar paydo bo'ladi, borlari o'zgarib qoladi. Ushbu vaziyatda mavjud ma'lumotlarni tezda tahlil qilishning o'zi yetarli bo'lmaydi, balki uni yangi paydo bo'lgan ma'lumot bilan solishtirish, to'g'ri yo'lni tanlab olish kerak. Sudlanuvchi,

jabrlanuvchi, guvohning dastlabki tergovda bergan ko'rsatmalari sudda o'zgarib qolishi – ko'pincha amalda uchraydigan holat. Sudda bunday ko'rsatmalarni baholash qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Yolg'on ko'rsatmalar berishning sabablari turlicha – sudlanuvchilarda qilmishda o'zining rolini kamaytirish yoki jinoyatning alohida epizodlaridagi ishtirokini yo'qqa chiqarish, ishtirokchilar tomonidan ta'sir ko'rsatilishi va hokazolar. Dastlabki tergov materiallarida ham, xususan, dalillarni olish va qayd qilishda kamchiliklar bo'ladi. Himoyachi sudning e'tiborini ularga jalb qilib, shu bilan ayblovchining xulosalarini shubha ostiga qo'yadi. Prokurorlar bunday vaziyatlarning xavfini tushunib, ish bo'yicha optimal qaror topishga harakat qiladilar: qilmishni yanada yengilroq moddaga qayta tavsiflash, ayblovdan alohida epizodlarni olib tashlash va hokazo. "Tergov yuzaki o'tkazilgan taqdirda, ayrim dalillar lozim darajada tekshirilmaydi. Davlat ayblovchisi bu yerda tergovchi tomonidan yo'l qo'yilgan kamchiliklarni bartaraf etish uchun faol usullardan foydalanishi kerak. Tergovdagi kamchiliklarni ishdagi mavjud dalillarni har tomonlama tekshirish, ya'ni sudlanuvchi, jabrlanuvchi, guvohni chuqur so'roq qilish; ashyoviy dalillarni qo'shimcha ravishda ko'zdan kechirish; to'liq tekshirilmagan hamda yangitdan yuzaga kelgan masalalarni aniqlash va hal qilish uchun yangi dalillarni topish orqali to'ldirishi mumkin" [15].

Jinoyat protsessi ishtirokchilari tomonidan yolg'on ko'rsatmalar berish ayblov taktikasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi yana bir holat hisoblanadi. Sudlanuvchidan farqli ravishda, guvoh va jabrlanuvchi tomonidan yolg'on ko'rsatma berilishi ularni jinoiy javobgarlikka tortish uchun asos bo'ladi. Biroq amalda qonunning ushbu talablariga har doim ham amal qilinavermaydi. Yolg'on ko'rsatma berilayotganlik belgilari aniqlangan taqdirda, so'roq vaqtida so'roq qilinayotgan shaxsning xulq-atvori qattiq kuzatilishi kerak. Kishining har qanday faoliyati, jumladan, huquqqa xilof faoliyati ham, ruhiy bosim ostida amalga oshiriladi. Shuning uchun so'roq qilinayotgan shaxsga savollar bera turib, davlat ayblovchisi uning xulq-atvorini, nutqini, qo'yilgan savollarga ta'sirini kuzatib borishi kerak. "Sudda kuzatishning o'ziga xos xususiyati shunda namoyon bo'ladiki, protsessning boshqa ishtirokchilarini, ularning xulq-atvorini doimiy kuzatayotgan shaxsni bir vaqtning o'zida sudlanuvchi, uning himoyachisi kuzatib boradi. Bu asosan prokurorlarga tegishlidir". Himoyachi ko'pincha o'zining guvohlari bilan bo'ladigan so'roqda o'zini qanday tutish kerakligi, savollarga berilishi kerak bo'lgan javoblar ustida shug'ullanadi. Shuning uchun sud tergovida davlat ayblovchisi guvoh ko'rsatmalarini aniq berayotganligini, o'ziga ishonganligini, xarakteri, ya'ni fe'l-atvorini, o'zini tutishini kuzatishi lozim. Buni aniqlab, prokuror kriminalistikaning guvoh, jabrlanuvchi yolg'on ko'rsatma berganini oshkor qiladigan taktik usullari va tavsiyalaridan foydalanishi mumkin.

Xulosa

Shunday qilib, sud muhokamasi nafaqat ishni ko'rishda ishtirok etayotgan shaxslarning mantiqiy xulosalari, balki his-hayajon, kechinmalar o'yini ham hisoblanadi. Davlat ayblovchilari esa bu holatni o'z kasbiy faoliyatida juda kam hisobga oladilar. Odatda prokurorlar ashyoviy dalillarni tekshirishda, sudlanuvchi, jabrlanuvchi, guvohlarni so'roq qilishda ishtirok etadilar, nutq so'zlaydilar. Lekin

protsess ishtirokchilarining ta'sirini kuzatmaydilar. Shuning uchun prokurorlarni sudda kuzatuv usulidan foydalanishga hamda ishontira olish xususiyatini shakllantirishga o'rgatish kerak. Bundan tashqari, "... sudda davlat ayblovini quvvatlashda jinoyat ishlarining turlaridan kelib chiqib, prokuraturaning faoliyatida ixtisoslashtirish amalga oshirilishi kerak. Isbotlash predmetining hamda muayyan huquqiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini bilish murakkab ishlar bo'yicha ayblovni yuqori saviyada isbotlashga imkon beradi". Chunki davlat ayblovchilarining hammasi ham vaqtning tig'izligida kompyuter axboroti doirasida yoki harakat xavfsizligi, transportni ekspluatatsiya qilish doirasidagi jinoyatlar bo'yicha ishni yuqori darajada hal qila olmaydi. Davlat ayblovchilarini ixtisoslashtirishni ularning kasb tayyorgarligi hamda tajribasini hisobga olib o'tkazish maqsadga muvofiq. Umumiy nazorat olib boruvchi prokurorlar, bizningcha, iqtisodiy faoliyat sohasidagi yoki iqtisodiy jinoyatlar to'g'risidagi ishlar bo'yicha ayblovni muvaffaqiyatli quvvatlasalar kerak.

Ilgari tergovchi bo'lib ishlagan ayblovchilar esa inson hayoti va sog'lig'iga qarshi, mansabdorlik jinoyatlari va poraxo'rlikka doir ishlar bo'yicha ayblovni quvvatlashlari lozim. Sababi, bu jinoyatlar huquqni qo'llash amaliyotida juda ko'p uchraydi hamda ulardan tergovchilar yaxshi xabardorlar. Lekin ushbu taklif va tavsiyalar ham keng munozaraga sabab bo'lishi aniqdir.

Yuqoridagilardan shunday xulosa kelib chiqadiki, davlat ayblovining sifatini oshirish uchun, birinchi navbatda, dastlab suddagi har bitta protsessga tayyorgarlik ko'rish kerak. Bu tayyorgarlik dastlabki tergov bosqichlaridayoq boshlanishi lozim.

REFERENCES

1. Narbutayev E.X. Prestupleniye i ugovovnyy protsess: perspektivy razvitiya ugovovnogo i ugovovno-protsessualnogo zakonodatelstva [Crime and criminal procedure: prospects for the development of criminal and criminal procedure legislation]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2013, pp. 117–118.
2. Rozovskiy B.G. Nenauchnyye zametki o nekotorykh nauchnykh problemakh ugovovnogo protsessa [Unscientific notes on some scientific problems of the criminal process: An essay]. Lugansk, RIO LAVD, 2004, pp. 45–46, 557–558. Available at: <http://kalinovsky-k.narod.ru/b/rozovsky2004/>
3. Statistical data of the Supreme Court dated 2023, March 16, No. 07/13-3378-121.
4. Akramxodjayev B. Huquqni tiklovchi odil sudlovga tomon keskin burilish yuz bergani yo'q [There has not been a sharp shift towards restorative justice]. *Law*, 2004, no. 2 (26), pp. 40–43.

5. To'rayeva D.R. Jinoiyat protsessida jabrlanuvchining huquq va manfaatlarini muhofaza qilish mexanizmini takomillashtirish [Improvement of the mechanism of protection of the rights and interests of the victim in criminal proceedings]. PhD thesis. Tashkent, MIA Academy, 2020, p. 35.
6. Kirillova N.P. Protsessual'nyye i kriminalisticheskiye osobennosti gosudarstvennogo obvineniya v sude pervoy instantsii [Procedural and criminalistic features of the state prosecution in the court of first instance]. St. Petersburg, 1996.
7. Koni A.F. Priyomy i zadachi prokuratury [Methods of the task of the prosecutor's office]. Collected Works. In 8 vol. Moscow, Yuridicheskaya Literatura Publ., 1966–1969.
8. Mirazov D.M. Dastlabki tergov idoralari faoliyati ustidan kontrol va nazoratni takomillashtirishning nazariy, tashkiliy va protsessual jihatlarini [Theoretical, organizational and procedural aspects of improving control and supervision over the activities of preliminary investigation agencies]. Doctoral Dissertation. Tashkent, 2016, 287 p.
9. Rustamboyev M.N., Tuxtasheva U.A. Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar [Judiciary and law enforcement agencies]. Tashkent, Ilm Ziyo Publ., 2011, 720 p.
10. Jinoiyat-protsessual huquqi [Criminal procedural law]. General part. The team of authors. G.Z. Tulaganova, S.M. Rachmanov Eds. Tashkent, TSUL Publ., 2017. 490 p.
11. Madaliyev O.M. Prokuror nazorati [Prosecutor's supervision]. Special part. Tashkent, Ilm Ziyo Publ., 2012, 488 p.
12. Dodonov V.N., Krutskikh V.Ye. Prokuratura v Rossii i za rubezhom. Sravnitel'noye issledovaniye [Prosecutor's office in Russia and abroad. Comparative study]. S.I. Gerasimov Ed. Moscow, Norma, 2001, pp. 66–70.
13. Filimonov B.A. Zashchitnik v Germanskoy ugolovnom protsesse [Defense lawyer in German criminal proceedings]. Moscow, 1997, p. 56.
14. Reshetnikov F.M. Pravovyye sistemy stran mira [Legal systems of countries around the world]. Moscow, 1993, p. 111.
15. Rashidov B. N., Xushvaqtova N.A. Xususiy ayblov institutini qo'llash tartibi [The procedure for applying the institution of private prosecution]. Tashkent, MIA Academy, 2015, p. 47.

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 1-son

VOLUME 4 / ISSUE 1 / 2024

DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.4.1.

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

BOSH MUHARRIR:

N. Salayev

TDYU Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR:

S. Samadov

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig'i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

D. Bazarova

TDYU Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor.

Mas'ul muharrir: K. Hakimov

Muharrirlar: Y. Mahmudov, M. Sharifova, Y. Yarmolik, E. Mustafayev

Musahhih: K. Abduvaliyeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Jurnal 2024-yil 26-martda bosmaxonaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli bosma tabog'i: 9,3.

Adadi: 30. Buyurtma: № 39.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

Toshkent davlat yuridik universiteti ©